

ՍԱՍՄԱՆՑ ՄԸՆԵՐ

(Ինչպե՞ս լսել)

ՄԱՍՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

I

Մըհերը եկաւ Ջրգիրու բաղաթ.
Դեռ հեռուէն լըսեց աղմուկ - աղաղակ.
Ու երբ մօտեցաւ, տեսաւ գետն յորդեր,
Վիշապի մը պէս բաղաթը կ'ուտէր:
Ամէն մարդ ծրգած տուն - տեղ, ըստացուածք,
Քաղաքը ամբողջ իրար խառնուած.
Կիներու ճիւղեր, ծերերու հառաջ,
Ուխտարի մայիւն, կոկերու բառաջ...
Կեցաւ, նայեցաւ ու խըղճաց Մըհեր,
Ձին ասպանդակեց մէկէն դէպի լեռն,
Բիւլուրի մը չափ ժայռ մ'ուսին առաւ,
Ու բերաւ գետին մէջտեղը դըրաւ.
Գետը երկու ճիւղ եղաւ մէջտեղէն,
Եւ փըրկուեցաւ քաղաքն հեղեղէն:
Քաղ'քին իշխաններն եկան Մըհերին,
Եկան թանկագին նուէրներ բերին.
Խրնդրեցին մընար, իրլլար իրենց մեծն.
Մըհերը անոնց խրնդրանքը մերժեց.
Իսկ նուէրները բաժնեց խեղճերուն,
Հըրածեղտ տըւաւ, քըշեց դէպ' Սասուն:

II

Ձին քըշեց Մըհեր ու Սասուն հասաւ.
Երկիրը աւեր - ամայի տեսաւ.
Տեսաւ քաղաքներն, շէներն աւերակ,
Տուններն ամայի, դուռները խորտակ:
Շըրջեցաւ գիւղերն, բայց ամէն տեղ նոյն
Պատկերը տեսաւ. մըտաւ տունէ տուն,
Բայց մարդ չըզըտաւ. ամէն տեղ արիւն,
Ամէն տեղ մոխիր, արիւն ու դիակ...
Գայլերը միայն ազատ, համարձակ,
Հաւաքուեր էին դիակներուն շուրջ...
Կեցաւ Մըհերը, դիտեց լուռ ու մունջ.
«Ձէ այս անարդար աշխարհը հիմէն,
«Պիտի քանդեմ' ինչ ու նորէն շինեմ.»
Խորհեցաւ Մըհեր, ու չքըշեց իր ձին
Դէպի Մարութայ քարծր Աստուածածին:
Ոչ քահանայ կար հոն, ոչ սարկաւազ,
Տաճարը զըտաւ կիսով փըլատակ:
Հոն ալ տեսաւ լոկ մոխիր եւ տրիւն...

Բայց միաբան մը գրտաւ մէկ անկիւնն,
 Կիսամեռ ինկած. «Աստուծոյ սիրոյն,
 Կաթիլ մը ջուր իմ այրող շրթներուն»
 Կը շրշնջէր ան, լրսող ջրկար բայց...
 Մըհեր, մէկ առ մէկ վէրքերը լրաց,
 Զուր տըլաւ անոր. խուրճին վար առաւ,
 Մէջը ինչ որ կար առջեւը դրաւ:
 Քանի մը պատառ երբոր կերաւ ան,
 Դոյն եկաւ դէմքին, ոյժ եկաւ վըրան:
 «Ով ես դուն, ըսէ, բարի ուղեւոր»
 Վախէն ղողալով հարցուց վիրաւորն:
 — Մըհերն եմ, բայց նախ քիչ մ'հանգըստացիր,
 Ըսաւ Մըհերը. «Կեր ու կըշտացիր,
 Յետոյ կը պատմես թ'ի՞նչ եկաւ անցաւ
 Մեր երկրի գըլխէն: Ու երբ կըշտացաւ,
 Մօրուքը սըրբեց, «Վառք քեզ տէր» ըսաւ
 Ի՛ր պատմութիւնը այսպէս ըսկըսաւ:
 «Զեմ յիշեր ե՛րբ էր եկաւ թըշնամին
 «Ու Վանքը մըտաւ աղօթքի ժամին.
 «Մըտաւ, կոտորեց — այրեց անխընայ.
 «Պատարագիչը սեղանին վըրայ
 «Ինկաւ, աղօթքը դեռ իր շըրթներուն.
 «Ա՛լ չեմ գիտեր թէ ի՛նչպէս այս անկիւնն
 «Եկեր — ինկեր եմ այսպէս կիսամեռ.
 «Զեմ գիտեր Սասուն կա՞յ մէկը ողջ դեռ,
 «Եթէ կան անշուշտ լեռներն են փախած
 «Քարայրներուն մէջ ապաստան գըտած»:՝
 Մըհեր ունկընդդեց, գոյն տըլաւ — առաւ,
 «Հասկըցայ» ըսաւ ու ոտքի թըռաւ:

III

Մըհերը ելաւ լեռան կատարին,
 Նայեցաւ, հեղ մը, Սասմայ աշխարհին.
 Լեռան կատարներն երկինք մըխըրճուած,
 Իսկ անդունդները դըժոխքէն ալ ցած:
 Նայեցաւ երկար ու սիրտը ելաւ.
 «Զէ, պիտի քանդեմ աշխարհն անիրաւ,
 «Պիտի քանդեմ այս աշխարհը հիմէն,
 «Ու տեղը արդար աշխարհ մը շինեմ...»
 Եւ ծայնը ծըգեց ու կանչեց երկար.
 «Սասունցիք, ո՛ւր էք, ելէք յոյս աշխարհ:
 «Ով ողջ է ելլէ թող ծակ — ծուկերէն,
 «Շինէ հայրենի իր տունը նորէն»:՝
 Մըհերի ծայնը երբոր ճանչըցան,
 Մէկ — մէկ Սասունցիք լեռներէն իջան.
 Ոմանք դուրս ելան քարերու տակէն,
 Խոր անդունդներու ոմանք յատակէն.
 Խըլուրդներու պէտ ծակերէն ելան,

Ամէնքն որ դեռ շունչ ունէին բերան :
 Եկան Մըհերին շուրջն հաւաքուեցան
 Եւ ըսպասեցին գըլխիկոր, անծայն :
 Նայեցաւ անոնց Մըհերը երկար ,
 Ու սիրտը ելաւ եւ ըսկըսաւ լալ :
 Կիներ, մանուկներ վախէն կարծես խնդ' ,
 Վիրաւոր մարդեր, անթեւ ու անծեռք ,
 Մէկուն աչքը կոյր կամ ջարդուած ունքն ,
 Մէկուն ոտքն կոտրած կամ առանց սրունգ :
 Նայեցաւ անոնց Մըհերը երկար ,
 « Զէ, պէտք է փոխեմ այս աշխարհը չար .
 « Լաւ մըտիկ ըրէք, Սասունցիք » ըսաւ
 « Զեր քաշածներուն չափը ա'լ անցաւ ,
 « Պէտք է որ քանդեմ աշխարհն այս հիմէն ,
 « Եւ տեղը արդար աշխարհ մը շինեմ .
 « Ուր գայլն ու գառնուկն ապրին իրր եղբայր ,
 « Ուր մարդիկ այլեւս չըմորթեն իրար ,
 « Ուր գետը այլեւս քաղաք չըբանդէ ,
 « Մարդակեր պառաւ մ'ուր այլեւս չուտէ
 « Անթիւ - անհամար կիներ, մանուկներ .
 « Կոպ դեւ մ'ուր չաւրէ գիւղեր , քաղաքներ ...
 « Որ ասկէ վերջ ով որ այս աշխարհ գայ ,
 « Բաժինն իր առնէ ու յետոյ երթայ :
 « Տէ'հ գացէք - առէք ձեր բահն ու բըրիչ ,
 « Եւ եկէք շուտով ու օգնեցէք ինձ' ,
 « Որ այս անարդար աշխարհը քանդենք
 « Հիմէն, տեղն արդար աշխարհ մը շինենք » :
 Վերջացուց խօսքը ու լայն շունչ քաշեց
 Մըհերն ու կեցած տեղը ըսպասեց :
 Բայց բազմութենէն ոչ ոք շարժեցաւ ,
 Մէջերնին միայն փրսփրսուք մ'անցաւ .
 Մէկը գըլխիկոր մօտեցաւ իրեն ,
 « Զենք ուզեր որ դուն աշխարհն անօրէն
 « Քանդես, թոթովեց, եթէ քանդես գայն ,
 « Ամէնուս պիտի ըլլայ գերեզման :
 « Զարին հետ կեանքն ալ առնէ պիտի վերջ ,
 « Մըշտընջենապէս կեանքն է ելեւէջ .
 « Զարը հեղեղի նըման պիտի գայ ,
 « Սըրբէ ու տանի, բայց ով որ տոկայ
 « Պիտի ըսկըսի ըսկիզբէն նորէն ,
 « Արտը մըշակէ ու ցանէ ցորեն ,
 « Մոխիրը մաքրէ եւ շինէ նոր տուն ,
 « Մայրն նոր մանկան քով ըսպասէ անբուն ,
 « Միշուել նոր հեղեղ մը գայ ու տանի ...
 « Դու չար ես Մըհեր, ծնունդ' սատանի ,
 « Գոհ ենք մենք, գոհ ենք մենք մեր վիճակէն ,
 « Թող ըլլանք գերի, բայց աշխարհն հիմքէն
 « Պիտի չըբանդես ... Զենք ուզեր մինք քեզ ,
 « Գընայ Սասունէն, դուն անիծուած ես » :

Ժողովուրդն ամբողջ ծայն տըլաւ իրեն,
«Անիծուած Մըհեր, զընայ մեր երկրէն»:
Ու հիմա միայն նրկատեց Մըհեր,
Որ միաբանն էր զիմացն իր կեցեր:

IV

Ձին հեծաւ Մըհեր, տըխուր, պարտըւած.
Կապարի պէս հոգն ուսին էր նըստած.
Ու զընաց հօրը շիրիմին՝ կեցաւ,
Գըրկեց շիրիմն ու մանկայ մ'պէս լացաւ:
«Խէրիկ ելիր վեր, խէրիկ ելիր վեր,
«Ձի Սասմայ տունէն պէպահր են ըրեր.
«Աշխարհը զընդան մ'է ալ ինծ' համար,
«Վեր ելիր խէրիկ, Մըհերդ քովըդ առ»:
Աստուծոյ ամրով ծէն ելաւ շիրմէն,
«Տըղաս, գացեր է գոյնը իմ դէմքէն,
«Թափեր են մազերն զըլխիս, մօրուքիս,
«Ինկեր ոսկորները իմ կըմախքիս...
«Գընա Հալէպ դուն, իմ Մըհեր խեղճուկ,
«Հացըդ թըխուկ ի, շորերըդ կարուկ»:
— Ձէ, խէրիկ, Հալէպ չեմ երթար ես ալ».
Ու նորէն կանչեց երկար ու երկար,
Բայց հօրը շիրմէն պատասխան չկար:

Ու զընաց մօրը շիրիմին՝ կեցաւ,
Հողը համբուրեց, աղօթեց, լացաւ:
«Մէրիկ ելիր վեր, մէրիկ ելիր վեր,
«Ձի Սասմայ տունէն պէպահր են ըրեր.
«Աշխարհը զընդան մ'է ալ ինծ' համար,
«Ելիր վեր մէրիկ, Մըհերդ քովըդ առ»:
Աստուծոյ ամրով ծէն եկաւ շիրմէն.
«Տըղաս, գացեր է գոյնը իմ դէմքէն,
«Թափեր են մետաքս մազերը զըլխիս,
«Ինկեր ոսկորները իմ կըմախքիս.
«Գընա Վանայ բերդ, իմ Մըհեր խեղճուկ,
«Հացըդ թըխուկ ի, շորերըդ կարուկ»:

Ձին հեծաւ Մըհեր, տըխուր, պարտըւած,
Կապարի պէս հոգն ուսին ծանրացած,
Ու հողն իսկ ալ չէր վերջըներ զիրենք:
Գընաց ու գրնաց, հասաւ Տոսպան բերդ,
Բերդը բացուեցաւ, ներս առաւ Մըհերն...
Ու մինչեւ հիմա, կ'ըսեն, հոն է դեռ:

Կ'ըսեն պիտի գայ բայց օր մը նորէն,
Պիտի գայ բանդէ աշխարհն անօրէն,
Եւ կ'ըսեն տեղը պիտի անպատճառ,
Շինէ ՍՇԽԱՐՀ ՄԸ ՆՈՐ, ԲԱՐԻ, ԱՐԴԱՐ:

(Վերջը յաջորդիւ)

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ